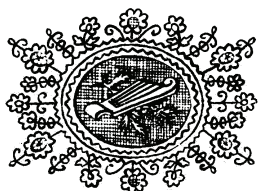

Krohn 1999 – Krohn K. Kalevalan ilmestyessä // Kalevala 1835. Pieksämäki, 1999.

Lönnrot 1984 – Elias Lönnrot. Alkulause // Kaukonen, Väinö. Elias Lönnrotin Kanteletar. Helsinki, 1984.

Lönnrot 1990 – Lönnrot E. Valitut teokset. 1. Pieksämäki, 1990.

Tuulikki Kurki
Suomi

«Taikojen Lönnrot» Heikki Meriläinen

Kirjoittavien talonpoikien toiminta Suomessa kytkeytyi omalla tavallaan, paikallisella tasolla, suomalaiskansallisen kulttuurin rakentamiseen 1800-luvun lopun Suomessa. He mm. keräsivät oman kotiseutunsa ansanperinnettä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkistoon ja kirjoittivat kansanelämää kuvaavaa kirjallisuutta. Monien suurena innoittajana ja vaikuttajana oli Elias Lönnrot ja Kalevala. Kalevalan kaltainen kulttuurinen merkkiteos on vaikuttanut kansanilmien kirjoitustoimintaan, mutta ei pelkästään ylhäältä alaspäin tulevana vaikutuksena, vaan siten, että kansanilmiöt ovat teksteissään myös luoneet jotain omintakeista ja sellaista, jota oppineiston tuottama kulttuuri tai tekstit eivät välttämättä ole tavoittaneet.

Yksi 1800-luvun lopulla, Lönnrotin ja Kalevalan innoittamana toimineista kirjoittavista talonpojista oli kainuulainen talonpoika, kansankirjailija ja perinteenkerääjän Heikki Meriläinen (1847–1939). Hän oli sekä perinteenkerääjänä että kirjailijana itseoppinut, mutta ansaitsi toimillaan lisänimen «Taikojen Lönnrot». Monien kirjoittavien talonpoikien tavoin Meriläinen oli kouluja käymätön, itseoppinut talonpoika. Hän opetteli kirjoittamaan aikuisiällä lähes 30-vuotiaana voidakseen kirjoittaa kirjeitä vaimolleen työskennellessään kiertävänä seppänä Pohjois-Suomessa. 1870-luvulla luettuaan Kalevalaa, Kanteletarta ja Aleksis Kiven teoksia hänessä heräsi halu tehdä jotakin isänmaansa ja kansansa hyväksi. Vuonna 1880 hän ryhtyi yhteistyöhön Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) kanssa kerätäkseen kansantaikoja ja niihin liittyviä loitsuja kansanrunousarkistoon. Seuraavien 10 vuoden aikana hän teki neljä usean kuukauden mittaista keruumatkaa Vienan

Karjalan, Kainuun, Pohjois-Suomen, Lapin ja Ruotsin lapin alueille. Pitkäkestoisten ja vaivalloisten keruumatkojen tuloksena oli tuhansia muistiinpanoja kansan taidoista, loitsuista, lisäksi satoja arvoituksia, sananlaskuja, satuja [Meriläinen 1927].

Näkemyksellinen talonpoika

Meriläisellä oli ollut myös omia, henkilökohtaisia tavoitteita keruutyössään, jotka poikkesivat SKS:n antamista tavoitteista, ja olivat varsin kunnianhimoisia. Yksi niistä oli täydentää Kalevalaa ja Kanteletarta tiedoilla, joista vielä puuttuivat. Hänellä oli siis näkemys Kalevalasta kansanrunouden kokoavana kokonaisuutena. Toiseksi, hänen tavoitteenaan oli kirjoittaa myös eräänlainen tekstien käärö tai aarre kansan henkisestä perinnöstä. Mikä myös viittaa siihen, että hänen tavoitteenaan oli koota Kalevalan kaltainen tekstien taidokas kokonaisuus. Neljä vuotta viimeisen keruumatkan jälkeen, vuonna 1894, hän kirjoitti Kaarle Krohnille tuon tavoitteen täyttymisestä [kirje Heikki Meriläinen Kaarle Krohnille 20.2.1894]. Hänellä oli nyt hallussaan «käärö», ikuinen muisto, joka oli valikoiden kirjoitettu näistä hänen monista kokoelmistaan ja erityistä ylpeyttä hän tunsi siitä, ettei monellakaan hänen kaltaisella kansalaisella sellaista ollut.

Tekstien käärön ja aarteen sekä ikuisen muiston lisäksi toisenlainenkin kokonaisuus on luettavissa hänen teksteissään: tulkinta Kalevala-maailman olemassaolosta. Kirjeissään SKS:n hän kuvasi Väinämöisen Väinölää ja Pohjolaa, joiden olemassaolon hän oli havainnut keruumatkoillaan, mutta joissa näkyy selkeästi myös Kalevalan ja Lönnrotin vaikutus [kirje Heikki Meriläinen Kaarle Krohnille 20.2.1894; Niemi 1927: 38–39]. Meriläisen mukaan Itä-Kainuu ja Länsi-Viena (Vuokkiniemi, Suomussalmi, Kuhmon pohjoinen osa) ovat varsinainen taikamaailma, Väinämöisen Väinölä. Siellä vallitsi kaunis Ukko Ylijumalaa luottava sopusointu ja ihmiset lauloivat Väinämöisen syntytaikoja. Toisaalta oli olemassa Pohjola, johon kuuluivat Venäjän Karjalan pohjoisosat, Ruotsin Lappi ja alue Kainuun läntisestä osasta länteen päin. Pohjolassa eli tällä alueella perinne oli muuttunut raaoiksi ja sydämettä jättäviksi jäljennöksiksi alkuperäisistä muodoistaan.

Meriläisen esittämät näkemykset Kalevala-maailmasta ja tekstien aarteesta ovat hänen omintakeisia näkemyksiään, jotka kuitenkin ovat jollakin tavalla tuttuja. Taustalla on Lönnrotin Kalevalan vaikutus luoda yhtenäinen tekstiesitys kansanperinteestä ja loitsuista. Lisäksi hänen

näkemyksensä muistuttaa Lönnrotin esittämiä ajatuksia kansanrunouden tilasta «Kalevalan» esipuheessa ja teoksessa «Suomen kansan muinaisia loitsurunoja»:

«Kalevala-runojen nykyisestä kotipesästä. Paras ja rikkain runokoti on ainaki Vuokkiniemen pitäjä Vienan eli Arkangelin lääninä. Siitä itäänpäin Jyskjärvelle ja Paanajärvelle, tahi pohjoiseen päin Tuoppajärvelle ja Pääjärvelle tullessa huononevat runot huononemistaan. Paremmiin ovat etelään säilyneet» [Lönnrot 1880: iv].

Kalevala-maailman tulkinnassa Meriläinen antoi kokoelmalleen kokonaisuutena sellaisia merkityksiä, joita yksittäisillä muistiinpanoilla tai yksittäisten vuosien keruutuloksilla ei ollut. Tulkinta ohjaa myös lukijaa lukemaan perinnekokoelmia kansanrunousarkistossa yhtenä kokonaisuutena, joka esittää perinteen ja kansan luonteiden eroja Väinölän ja Pohjolan välillä. Meriläinen myös oletti, että hänen kokoelmiaan kansanrunousarkistossa luettaisiin yhtenä kokonaisuutena. Tutkijat lukivat hänen tekstejään kuitenkin myös toisin.

Vastaanotto

Omana aikanaan Meriläinen sai tunnustusta laajasta perinteen-keruutyöstään. Ensiksikin, Meriläinen oli koonnut taika-perinnettä laajoilta alueilta, joista monikaan kerääjä ei enää ollut olettanut löytävän keräämisen arvoista perinnettä. Toiseksi Meriläinen oli tavoittanut kansan parista sellaisia tietoja, joita oppineistoa edustavat kerääjät eivät olleet saaneet tietoonsa. Tämän arveltiin johtuvan siitä, että Meriläinen itsekin kansanmiehenä tavoitti kansan luottamuksen. Lisäksi Meriläinen oli kokoelmassaan kuvannut taikoja ja niihin liittyviä loitsuja toistensa yhteydessä, mitä pidettiin tärkeänä havaintona ja se myös lisäsi kokoelman tutkimuksellista käyttöarvoa [Suomi 1889: 418–149; Suomi 1892: 356–358].

Kiitosten ohella Meriläisen perinnekeräelmiä myös kritikoitiin. Yksi syy kritiikkiin oli hänen näkemysellisyytensä, ja mahdollinen yksilöllinen vaikutus perinneteksteihin. Meriläinen oli kirjoittanut kokoelmat usean vuoden kuluessa kentältä paluun jälkeen ja muokannut tekstejä yhdenmukaisiksi, muodostanut oman tekstien kokonaisuuden tavoitellen Kalevalan kaltaista kokonaisuutta. Tutkijat katsoivat siinä paikoitellen olevan liiallista omaa yksilöllistä vaikutusta. Toinen syy kritiikkiin oli se, ettei Meriläinen ollut noudattanut kansanperinteen muistiin kirjoittamisen konventioita, joita kansanrunousarkisto noudatti, ja jotka olisivat olleet

tutkimuksellisesti tärkeitä. Hän ei esimerkiksi ollut kirjoittanut kaikkiin muistiinpanoihin riittävästi kertojaa tai keräyspaikkaa koskevaa tietoa, mikä vaikeutti kokoelman tutkimuskäyttöä [Kirje Oskar Lönnbom Matti Waroselle 19.7.1889 ja 20.8.1889].

Kirjoittavat kansanhimiset ja refleksion mahdollisuus

Voidaan ajatella, että Meriläinen sijoittui ikään kuin välimaastoon suhteessa aikansa kansaan, oppineistoon, suulliseen ja kirjalliseen kulttuuriin. Meriläinen ei teksteillään ja näkemyksineen edustanut kansaa eikä kansanrunoutta, sillä hän liittyi toiminnallaan ja näkemyksillään myös kirjallisen kulttuurin piiriin, olihan hän selkeästi myös saanut vaikutteita kirjallisesta kulttuurista. Toisaalta Meriläisen näkemykset ja teksti erosivat myös kansanrunouden tutkijoiden ja oppineiston näkökulmista kansanrunouteen. SKS:n tutkijat eivät pitäneet näkemystä Kalevalamaailmasta relevanttina. Sitä pidettiin vain Meriläisen subjektiivisena näkemyksenä ja osoituksena siitä vaikutuksesta, jonka kansanrunous oli häneen tehnyt.

Laajemminkin ajatellen, Meriläinen ei suinkaan ole ollut ainoa tällainen itseoppinut ja näkemyksellinen perinteenkerääjä edes Suomessa: vastaavia kansan parista tulleita kirjoittajia on ollut runsaasti Meriläistä ennen ja jälkeinkin – alkaen arkiveisujen kirjoittajista 1500-luvulta ja päätyen nykypäivän harrastajakirjoittajiin. Ja Meriläisen kaltainen sijoittuminen kansan ja oppineiston, suullisen ja kirjallisen kulttuurin välimaastoon eri tavoin pätee myös tähän laajempaan joukkoon. Tutkimuksellisesti he ovat olleet ongelmallisia siinä, ettei heitä, ennen avian viime vuosikymmeniä, ole voitu tarkastella kansanperinteen tai kansan enemmistön edustajina sen paremmin kuin taidekirjallisuudenkaan tai oppineiston täysivaltaisina edustajinakaan.

Nykypäivän kulttuurintutkimuksen näkökulmasta «välimaaston» tekstit ja kirjoittajat ovat kiinnostavia monessakin suhteessa. On tärkeää huomioida, että kirjoittajat eivät suinkaan ole käyttäneet kirjallisista lähteistä käyttämiään aineksia tiedostamattomasti tai väärin, vaan voidaan väittää, että he käyttivät niitä harkitusti hyväkseen luoden omintakeisia esityksiä kansanperinteestä [Ginzburg 1992]. Näkemykset saattoivat noudattaa oppineiston esittämien tulkintoja, olla niille vastaisia tai täydentää niitä.

Lisäksi, perinnekeräelmät ja muut näiden kirjoittajien mahdolliset muut tekstit, jotka sijoittuvat eri tavoin esimerkiksi suullisen ja kirjallisen kulttuurimuotojen välimaastoon, yhdessä luettuna avaavat näkökulman

kirjoittavan kansanihmisen maailmaan, maailmankuvaan, kansanihmisen omintakeisiin käsityksiin kansan elämästä, kansanrunoudesta ja kansasta [Apo 1980: 185–189, Apo 2001; Kurki 2002, 2004]. Niiden kautta voidaan myös suunnata kriittinen ja refleksiivinen katse omaa tutkimusalaamme kohtaan. Onhan esimerkiksi Suomessa heidän toimintansa vähintään yhtä pitkä kuin kansanrunouteen liittyneen tutkimuksellisen kiinnostuksenkin. Toiminnan ja tekstien vastaanoton kautta voidaan tehdä näkyväksi tutkimuksellisia ja käsitteellisiä rajoja, kuinka mm. kansan, kansanperinteen käsitteitä tai etnografisen kirjoittamisen ja tulkinnan auktoriteettia on ylläpidetty etnografisessa toiminnassa ja diskursseissa.

Kirjallisuus

Apo 1980 – Apo S. Alina Vaittinen – kirjoittava kertoja // Kertojat ja kuulijat. Kalevalaseuran vuosikirja 60. Laaksonen P. SKS. Helsinki, 1980.

Apo 2001 – Apo S. Viinan voima. Näkökulmia suomalaisten kansanomaiseen alkoholijatteluun ja – kulttuuriin. SKS. Helsinki, 2001.

Ginzburg 1992 – Ginzburg C. The Cheese and the Worms. The cosmos of a sixteenth-century miller. Penguin. London, New York, 1992.

Kurki 2002 – Kurki T. Heikki Meriläinen ja keskusteluja kansanperinteestä. SKS. Helsinki, 2002.

Kurki 2004 – Kurki T. Tekstit kansanrunousarkiston liepeillä // Kansanrunousarkisto, lukijat ja tulkinnat. Kurki T. 2004. SKS. Helsinki, 2004.

Lönnrot 1880 – Lönnrot E. Suomen Kansan muinaisia loitsurunoja. SKS. Helsinki, 1880.

Meriläinen 1927 – Meriläinen H. Heikki Meriläisen elämä hänen itsensä kertomana. WSOY. Porvoo, 1927.

Niemi 1927 – Niemi A. R. Heikki Meriläinen. Kansankirjailija ja Karjalan kansantiedon suuri kerääjä. Karjalan Sivistysseuran julkaisuja XXXX. Helsinki, 1927.

Suomi 1889 – Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran keskustelemukset 1888–1889. Suomi. Kirjoituksia isänmaallisista aineista. 3. jakso, 2. osa. SKS: Helsinki, 1889.

Suomi 1892 – Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran keskustelemukset 1890–1891. Suomi. Kirjoituksia isänmaallisista aineista. 3. jakso, 5. osa. SKS: Helsinki, 1892.

Julkaisemattomat lähteet

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkisto

Heikki Meriläisen kirjeenvaihto

Kirje Heikki Meriläinen Kaarle Krohnille 20.2.1894.

SKS: virallinen kirjeenvaihto

Kirje Oskar Lönnbom Matti Waroselle 19.7.1889.

Kirje Oskar Lönnbom Matti Waroselle 20.8.1889.